

Preliminarus vertimas

EUROPOS TARYBA
EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS

ANTRASIS SKYRIUS

BYLA VENSKUTĖ prieš LIETUVĄ

(Petacijos Nr. 10645/08)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2012 m. gruodžio 11 d.

Šis sprendimas tapo galutiniu pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Venskutė prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (antrasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko Guido Raimondi,
teisėjų Danutės Jočienės,
Peer Lorenzen,
András Sajó,
Işıl Karakaş,
Nebojša Vučinić,
Helen Keller

ir *skyriaus kanclerio* Stanley Naismith,
po svarstymo uždarame posėdyje 2012 m. lapkričio 20 d.
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietė Marytė Venskutė (toliau – pareiškėja), kuri 2008 m. vasario 22 d. Teismui pateikė peticiją (Nr. 10645/08) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėją atstovavo S. Zabita, Vilniuje praktikuojantis advokatas. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė Elvyra Baltutytė.

3. Pareiškėja teigė, kad jos laisvė buvo atimta pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį. Ji taip pat tvirtino, kad pagal Konvencijos 5 straipsnio 5 dalį buvo pažeista jos teisė į dėl neteisėto sulaikymo patirtų nuostolių atlyginimą.

4. 2011 m. kovo 25 d. peticija buvo perduota Vyriausybei. Taip pat buvo nutarta iš karto spręsti dėl peticijos priimtumo ir esmės (29 straipsnio 1 dalis).

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

5. Pareiškėja gimė 1978 metais ir gyvena Vilniuje.

A. Ikiteisminis tyrimas dėl sukčiavimo draudime ir aplinkybių, susijusių su pareiškėjos sulaikymu

6. 2005 m. gegužės 23 d. Valstybės sienos apsaugos tarnyba (toliau – ir VSAT arba Tarnyba) informavo prokurorą, kad 2004 m. gruodžio 16 d. VSAT pareigūnas G. B., veikdamas kartu su pareiškėja, kuri vairavo automobilį, ir

Š. S., sukčiavimo inscenizuodami autoįvykį, o vėliau iš draudimo bendrovės reikalavo draudimo išmokos.

7. Tą pačią dieną prokuroras kreipėsi į VSAT, prašydamas pradėti ikiteisminį tyrimą dėl įtarimo sukčiavimu pagal Baudžiamojo proceso kodekso 167 straipsnį (toliau – CPK) (žr. Bylai reikšminga vidaus teisė toliau).

Tą pačią dieną VSAT pradėjo ikiteisminį tyrimą pagal BPK 171 straipsnį.

8. 2005 m. gegužės 25 d. maždaug 10 val. 30 min. du vyrai, prisistatę kaip Tarnybos pareigūnai, atvyko į pareiškėjos darbo vietą, restoraną „Fortas“, esantį Vilniaus miesto centre. Nuo šio momento pareiškėjos ir Vyriausybės įvykių versijos skiriasi.

9. Pareiškėja teigė, kad du pareigūnai paprašė ją eiti kartu ir grasino panaudoti prievartos priemones, jei ji nesutiksianti. Jai nebuvo leista su niekuo susisiekti telefonu, išskyrus jos vadovą. Po to ji buvo įsodinta į pareigūnų automobilį ir išvežta į Tarnybos Vilniaus rinktinės patalpas. Ten nuvykus jos rankinė buvo apieškota, paimtas mobilusis telefonas ir pareigūnai perskaitė jame esančius tekstinius pranešimus. Pareigūnai telefoną pareiškėjai grąžino tik 2005 m. liepos 8 d. Iš karto po apžiūros pareigūnai apklausė pareiškėją apie 2004 m. gruodžio 16 d. autoįvykio aplinkybes. Jai buvo grasinama pakenkimu reputacijai, įkalinimu laisvės atėmimo vietoje, nuteisimu ir dėl to karjeros galimybių praradimu, jei ji nesutiksianti suteikti informacijos, reikalingos tyrimui dėl sukčiavimo draudime. Pareigūnai atsisakė tenkinti pareiškėjos prašymą dėl advokato. Jie taip pat atmetė jos prašymą, kad apklausos metu būtų surašytas protokolas, teigdami, kad jie turi teisę nuspręsti „ką užsirašyti, o ko – ne“. Be to, pareigūnai atsisakė paaiškinti pareiškėjai apie jos tuo metu buvusią procesinę padėtį.

10. Vyriausybė neginčijo, kad VSAT pareigūnai atvyko į pareiškėjos darbo vietą 2005 m. gegužės 25 d. maždaug 10 val. 30 min. Tačiau Vyriausybė teigė, kad nei jėga, nei grasinimai prieš pareiškėją naudojami nebuvo; ji tebuvo kviečiama kartu su pareigūnais vykti į apklausą.

11. Kaip matyti iš pareiškėjos laikino sulaikymo protokolo, ji buvo sulaikyta 15 val. tą pačią dieną. Nors sulaikymas įvyko pareiškėjai esant Tarnybos Vilniaus rinktinės patalpose, sulaikymo protokole nurodyta, kad ji buvo sulaikyta „Vilniaus tarptautiniame oro uoste“ ją įtariant sukčiavimu. Protokole pažymėta, kad pareiškėją sulaikyti buvo būtina, kadangi ji gali bėgti nuo tyrėjų ar prokuroro, arba įvykdyti naujus nusikaltimus.

Pareigūnai taip pat surašė pareiškėjos asmens kratos protokolą, kuriame nurodė, kad krata buvo atliekama 2005 m. gegužės 25 d. tarp 15 val. 10 min. ir 15 val. 40 min.

Vėliau tą pačią dieną pareiškėja buvo uždaryta į policijos komisariato areštinę; jos sesuo buvo informuota apie jos sulaikymą.

12. Tą pačią dieną 15 val. VSAT suėmė Š. S. ir apklausė jį, kaip įtariamąjį sukčiavimu draudime apie aplinkybes, susijusias su autoįvykiu.

13. 2005 m. gegužės 25 d. nuo 15 val. 20 min. iki 15 val. 40 min. VSAT bandė įtariamuoju apklausti G. B. dėl autoįvykio ir sukčiaujant draudime, tačiau G. B. atsisakė duoti bet kokius parodymus.

Vėliau, birželio 2 d. įtariamuoju apklaustas G. B. paliudijo, kad automobilį vairavo pareiškėja, tačiau neigė bet kokią dalyvavimą sukčiavime draudime.

14. Kaip matyti iš pareiškėjos apklausos protokolo, 2005 m. gegužės 26 d. nuo 16 val. 15 min. iki 17 val. VSAT tyrėjas apklausė pareiškėją dėl sukčiavimo draudime. Tuo metu jos procesinė padėtis buvo įtariamoji; jos advokatas dalyvavo apklausoje. Pareiškėja parodymus duoti atsisakė.

15. Tą pačią dieną 18 val. VSAT tyrėjas nusprendė paleisti pareiškėją, nes „nebuvo priežasčių laikyti ją sulaikytą“. Jis pažymėjo, kad pareiškėja „buvo sulaikyta gegužės 25 d. Baudžiamojo proceso kodekso 140 straipsnio pagrindu“.

B. Aplinkybių, susijusių su pareiškėjos sulaikymu, prokurorų, Seimo kontrolieriaus ir VSAT tyrimas

16. 2005 m. gegužės 26 d. pareiškėjos advokatas kreipėsi į Vilniaus apygardos prokuratūrą dėl to, kad praėjusią dieną jo klientė buvo sulaikyta VSAT pareigūnų, pažeidžiant BPK 140 straipsnio reikalavimus. Jis taip pat teigė, kad ji „buvo apklausta nepareiškus jai įtarimo“ ir priversta duoti parodymus“. Advokatas tvirtino, kad ikiteisminis tyrimas nepateko į VSAT kompetencijos ir jurisdikcijos ribas, kadangi buvo susijęs su sukčiavimu draudime.

17. 2005 m. birželio 13 d. Vilniaus apygardos prokuratūra atsakė, kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas laikantis nacionalinės teisės reikalavimų. Atsakyme nebuvo nurodyta, kad jis gali būti apskūstas.

18. 2005 m. birželio 16 d. pareiškėja raštu kreipėsi į Seimo kontrolierių, Vidaus reikalų ministrą, Generalinį prokurorą ir VSAT vadą. Ji teigė, kad 2005 m. gegužės 25 d. apie 10 val. 30 min. du VSAT pareigūnai atvyko į jos darbo vietą - restoraną „Fortas“, esantį Vilniuje. Ji buvo priversta eiti kartu su jais ir buvo pristatyta į VSAT Vilniaus rinktinės patalpas bei apklausta apie autoįvykį. Pareiškėja pažymėjo, kad VSAT pareigūnai atsisakė fiksuoti jos apklausą, neišaiškino jos turimų teisių ir neleido jai naudotis telefonu. Niekas neatsakė į jos klausimą, ar ji galinti išeiti; taip pat jai nebuvo paaiškinta apie tuo metu buvusią jos procesinę padėtį. Jai buvo grasinama nuteisimu, įkalinimu laisvės atėmimo vietoje ir jos karjeros pabaiga, nebent ji sutiktų patvirtinti VSAT ataskaitą apie autoįvykį. Remdamasi Konvencijos 5 straipsniu, pareiškėja tvirtino, kad jos teisė į laisvę buvo pažeista. Ji teigė, kad VSAT pareigūnai veikė savavališkai.

19. 2005 m. liepos 21 d. nutarimu Vilniaus apygardos prokuratūra atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl VSAT pareigūnų piktnaudžiavimo tarnyba ar įgaliojimų viršijimo. Prokuroras pažymėjo, kad pareiškėja buvo sulaikyta 2005 m. gegužės 25 d. „15 val.“, kaip nurodyta laikino sulaikymo protokole. Kitą dieną jai buvo pranešta apie įtarimą sukčiavimu ir ji buvo apklausta įtariamąja nuo 16 val. 15 min. iki 17 val. Todėl pareiškėjos teiginys, kad ji buvo apklausta nesurašius protokolo yra klaidingas. Galiausiai prokuroras nusprendė, kad tik dėl „techninės klaidos“ pareiškėjos sulaikymo protokole jos sulaikymo vieta yra nurodytas Vilniaus oro uostas.

Nutarime nurodyta, kad jis gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Pareiškėja šio nutarimo neskundė.

20. 2005 m. gegužės 25 d. ir birželio 16 d. pareiškėja pateikė skundus Seimo kontrolieriui.

21. 2005 m. rugpjūčio 5 d. Seimo kontrolierius pareiškėjos skundą pripažino pagrįstu. Jis pažymėjo, kad pagal BPK 182 straipsnio 2 dalį, tyrimą atliekantys pareigūnai turėjo teisę asmenį apklausai iškviesti žodžiu, neįspėjus apie tai raštu. Tai gali būti daroma, pavyzdžiui, paskambinus telefonu arba per į apklausą kviečiamo asmens šeimos narius. Jis pabrėžė, kad nuostata „Informacijos perdavimas“ reiškia, kad asmuo atvyktų į apklausą. Tačiau pareiškėjos atveju, 2005 m. gegužės 25 d. apie 10 ar 11 val. ryto VSAT pareigūnai ne tik jai perdavė informaciją, bet iš esmės ją atvedsino ar netgi ją sulaikė. Šiuo aspektu Seimo kontrolierius taip pat rėmėsi raštišku VSAT Vilniaus rinktinės vadovo atsakymu, kuris įrodo, kad į pareiškėjos darbo vietą atvykę pareigūnai pareikalavo, kad ji eitų kartu su jais tam, kad negalėtų susisiekti su kitais įtariamaisiais ir tokiu būdu netrukdytų tyrimui.

22. Tame pačiame atsakyme Seimo kontrolieriui VSAT Vilniaus rinktinės vadovas taip pat nurodė, kad kai pareiškėja buvo pristatyta į jų patalpas, ji pareigūnams teigė nieko nežinanti apie autoįvykį, todėl atsižvelgiant į tai, ji nebuvo apklausta kaip liudytoja. Tačiau Seimo kontrolieriaus vertinimu, VSAT pareigūnų veiksmai bandant išsiaiškinti, ar pareiškėja žinojo apie jų tiriamą nusikaltimą laikytina ne kuo kitu kaip apklausa. Tokia apklausa turėjo būti užfiksuota raštu BPK 183 straipsnyje numatyta tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad iki 15 val. apklausos protokolas surašytas nebuvo, Seimo kontrolierius nusprendė, kad iki to laiko pareiškėja VSAT patalpose buvo laikoma be pagrindo, ir todėl neteisėtai.

23. Be to, Seimo kontrolierius pažymėjo, kad nuo 15 val. pareiškėja buvo sulaikyta ją įtariant sukčiavimu ir dėl to, kad ji gali bandyti slėptis nuo tyrimo. Jam nebuvo pateikta pakankamai svarių įrodymų, pateisinančių pareiškėjos sulaikymą. Be to, tyrimui vadovaujantis prokuroras nepaprašė teismo sankcionuoti pareiškėjos kardomąjį kalinimą. Galiausiai, Seimo kontrolierius nerado pagrįsto paaiškinimo, kodėl su autoįvykiu susijusį sukčiavimą tyrė VSAT pareigūnai.

24. Pripažindamas, kad ikiteisminio tyrimo metu atliktų veiksmų pagrįstumo vertinimas į jo kompetenciją nepatenka ir atsižvelgęs į nurodytus argumentus, Seimo kontrolierius padarė išvadą, kad VSAT tyrėjų elgesys turėjo vienintelį tikslą - padaryti psichologinį spaudimą pareiškėjai.

25. Seimo kontrolierius taip pat nurodė, kad VSAT pareigūnų veiksmai kelia įtarimų dėl galimo nusikaltimo padarymo. Atsižvelgiant į tai, jis informavo Generalinį prokurorą apie šį klausimą. Vidaus reikalų ministras taip pat buvo informuotas apie šį įvykį tam, kad tokių incidentų ateityje būtų galima išvengti.

26. 2005 m. birželio 16 d. atsakyme į pareiškėjos 2005 m. rugsėjo 23 d. skundą VSAT pažymėjo, kad pareiškėjos teiginiai dėl to, kad pareigūnai, sulaikydami pareiškėją piktnaudžiavo savo pareigomis, prokuratūros buvo atmesti kaip nepagrįsti. Pareiškėjos sulaikyme dalyvavę pareigūnai ir jų viršininkai buvo paraginti atsižvelgti į Seimo kontrolieriaus išvadas ir užtikrinti, kad panašūs incidentai ateityje nepasikartotų.

C. Baudžiamosios bylos dėl sukčiavimo draudime baigtis

27. 2005 m. lapkričio 25 d. nutarimu baudžiamoji byla prieš G. B. dėl sukčiavimo draudime buvo nutraukta dėl jo mirties. Dėl tos pačios priežasties procesas prieš G. B. dėl kitų jam pareikštų kaltinimų (dėl oficialaus dokumento klastojimo ir neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną) taip pat buvo nutrauktas.

28. 2006 m. sausio 5 d. nutartimi ikiteisminis tyrimas dėl pareiškėjai pareikštų kaltinimų įtariant sukčiavimu buvo nutrauktas. Prokuroras pažymėjo, kad pareiškėja apie tai, kad ji buvo įtariama nusikaltimo padarymu buvo informuota 2005 m. gegužės 26 d. Tačiau ji dėl šių kaltinimų duoti parodymus atsisakė. Nei S. S. nei G. B. nepatvirtino, kad pareiškėja dalyvavo darant nusikaltimą. Kadangi pareiškėja ir G. B. buvo draugai, gali būti daroma tik prielaida, kad ji žinojo apie sukčiavimą. Tačiau vien ši prielaida negali būti laikoma pakankamu įrodymu, patvirtinančiu jos kaltę.

29. 2006 m. liepos 11 d. Vilniaus miesto apylinkės teismas nustatė, kad S. S. sukčiavo, inscenizuodamas autoįvykį 2004 m. gruodžio 16 d. Tačiau teismas S. S. atleido nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi jis visiškai pripažino savo kaltę ir sudarė taikos sutartį su draudimo bendrove.

D. Civilinė byla dėl pareiškėjos sulaikymu padarytos žalos

30. Pareiškėja pateikė civilinį ieškinį dėl žalos, padarytos dėl tariamai jos neteisėto sulaikymo ir atliktos apklausos. Ji teigė, kad VSAT pareigūnai viršijo savo įgaliojimus, nes į jų kompetenciją nepateko nusikaltimų, susijusių su kelių eismo įvykiais, tyrimas. Pareiškėja nurodė, kad būdama sulaikyta savo darbo vietoje ji buvo pažeminta prieš savo kolegas ir jos reputacijai buvo pakenkta. Jos sulaikymas buvo viešai aptarinėjamas laikraščiuose ir per televiziją. Apie tai sužinojo jos šeima ir draugai, o tai pablogino jų tarpusavio santykius. Pareiškėja savo ieškinį grindė tuo, kad 2005 m. gegužės 25 d. ji buvo apklausta VSAT Vilniaus rinktinės patalpose ir priversta duoti parodymus prieš save. Tuo metu joks advokatas nedalyvavo, jos teisės jai išaiškintos nebuvo ir jai nebuvo leista paskambinti telefonu. Ji skundėsi, kad buvo pažeistos jos teisės pagal Konvencijos 5 straipsnį ir reikalavo priteisti 4 350 Lietuvos litų (Lt) turtinės žalos, 100 000 Lt neturtinės žalos ir 2 000 Lt bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.

31. Vilniaus apygardos teisme 2006 m. 16 d. vykusio posėdžio metu pareiškėjos darbdavys, Forto restorano vadovas parodė, kad 2005 m. gegužės 25 d. pareiškėja jam skambino. Pareiškėja paaiškino, kad ji buvo sulaikyta dėl autoįvykio. Nurodė, kad „visuomenėje vyrauja stereotipai, kad po to, kai kas nors buvo sulaikytas, kiti į juos pradeda žiūrėti su dideliu įtarimu“. Dvi padavėjos, dirbusios su pareiškėja tą dieną, „kai pareiškėja buvo sulaikyta“, parodė, kad „pareiškėja buvo išvesta labai greitai“, pareigūnai „prisistatė, parodydami savo darbo pažymėjimus“ ir „pareikalavo, kad pareiškėja vyktų su jais“, viena padavėja matė, „kaip pareigūnai išsivedė pareiškėją kartu“. Pareiškėjos kolegos taip pat liudijo, kad įvykiai juos nustebino, ir, nors tą dieną jie liko be padalinio vadovo priežiūros, „tarp kolegų nekilo panikos, tačiau jie

vienas kito klausinėjo apie tai, kas nutiko. Visiems buvo įdomu sužinoti, kas nutiko.“ Pareiškėjos advokatas nurodė, kad jo klientė iš jos darbo vietos buvo išvežta jėga. Jis taip pat teigė, kad kadangi šie veiksmai buvo atlikti matant pareiškėjos kolegoms, tai pakenkė jos reputacijai. Praėjus keturiems mėnesiams pareiškėja išėjo iš darbo.

32. 2006 m. lapkričio 30 d. Vilniaus apygardos teismas atmetė pareiškėjos reikalavimus. Teismas nustatė, kad pareiškėja buvo įtariama sukčiavimu ir sulaikyta baiminantis, kad ji gali bėgti nuo teisingumo ar daryti naujus nusikaltimus. Remiantis prokuroro 2005 m. gegužės 23 d. nutarimu, VSAT pareigūnai turėjo jurisdikciją pareiškėjos atžvilgiu. Teismas taip pat rėmėsi Teisingumo Teismo sprendimu *Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, ECHR 2000-IV) tuo aspektu, kad faktas, jog pareiškėjos atveju byla vėlesnėje stadijoje teismo nepasiekė nereiškia, kad tiriant nusikaltimą jos sulaikymas buvo neteisėtas. Prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą pareiškėjos atžvilgiu nereiškia, kad tyrimo veiksmai buvo neteisėti, kadangi ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas, nes nesurinkta pakankamai įrodymų.

33. Pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad pareiškėjos sulaikymo ir apklausos įtariamąja protokolai buvo parengti „po pareiškėjos sulaikymo“, nors teismas nenurodė tikslaus laiko, kada vyko sulaikymas. Be to, pareiškėja per posėdį pripažino, kad „jos sulaikymo dieną“ jai buvo leista turėti advokatą. Teismas galiausiai pažymėjo, kad pareiškėjos teiginiai apie jos savavališką sulaikymą ir apklausą, prokuroro ir VSAT buvo pripažinti nepagrįstais atitinkamai 2005 m. birželio 13 d. ir liepos 21 d.

34. Pareiškėja pateikė apeliacinį skundą, pakartodama savo skundo poziciją dėl VSAT piktnaudžiavimo tarnyba. Pareiškėjos nuomone, buvo nelogiška ją sulaikyti praėjus pusei metų po autoįvykio. Priežastis suėmimui ir sulaikymui pateisinti - kad ji gali slėptis nuo tyrėjų - buvo dar labiau absurdiška turint omenyje, kad nebuvo įrodymų, kad ji ketina pabėgti. Ji rėmėsi Konvencijos 5 straipsniu.

35. Apeliaciniame teisme 2007 m. gegužės 8 d. vykusio posėdžio metu pareiškėjos advokatas teigė, kad jo klientė buvo sulaikyta savo darbo vietoje ir patalpinta areštinėje dviem paroms, kurių dalį ji praleido VSAT Vilniaus rinktinės patalpose. Ji buvo verčiama duoti parodymus prieš G. B. VSAT pareigūnai veikė viršydami savo jurisdikcijos ribas.

Valstybės atstovai, kurie buvo atsakovais civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo, tvirtino, kad VSAT turėjo jurisdikciją tirti nusikaltimą, padarytą sukčiaujant draudime. Pareiškėja buvo sulaikyta „gegužės 25 d.“ ir apkaltinta sukčiavimu „gegužės 26 d.“ Visų pirma, jie pabrėžė, kad pareiškėja buvo tik „paraginta“ eiti kartu su VSAT pareigūnais, kai jie atvyko į jos darbo vietą. Jokių incidentų „Fortas“ restorane neįvyko ir pareiškėja ramiai išėjo kartu su pareigūnais.

36. Apeliacinis teismas 2007 m. gegužės 22 d. nutartimi sutiko su žemesnės instancijos teismo išvada, kad prokuroro nutarimas nutraukti baudžiamąjį procesą pareiškėjos atžvilgiu nereiškia, kad jos suėmimas pats savaime buvo neteisėtas. Be to, pareiškėjos atžvilgiu byla buvo nutraukta dėl įrodymų trūkumo, o ne reabilituojančiais pagrindais. Apeliacinis teismas pažymėjo, kad pareiškėjos argumentai dėl tariamų VSAT pareigūnų

piktnaudžiavo savo įgaliojimais buvo atmesti kaip nepagrįsti. Todėl, teismas vis dėlto pažymėjo, kad teismas turėjo kompetenciją nagrinėti pareiškėjos civilinį ieškinį dėl žalos, nors pareiškėja prokuroro nutarimo atsisakyti pareigūnus traukti baudžiamojon atsakomybėn ir neskundė. Šiuo klausimu jis rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-7-183/2006 (žr. šio sprendimo 50 punktą toliau).

37. Apeliacinis teismas taip pat konstatavo, kad „2005 m. gegužės 25 d. 15 val. pareiškėja buvo sulaikyta“. Teismo vertinimu, pareiškėja nebuvo sulaikyta savo darbo vietoje; pareigūnai tik „pakvietė“ ją vykti kartu į apklausą Baudžiamojo proceso kodekso 182 straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka. Byloje nebuvo įrodymų, patvirtinančių, kad pakviesdami į apklausą pareiškėją pirmiau nurodytame straipsnyje nurodytu būdu, VSAT pareigūnai pažeidė įstatymą. Teismui „aplinkybė, kad prieš ją sulaikant, pareiškiant kaltinimus ir apklausiant ją kaip įtariamąją [viskas vyko 15 val.], pareigūnai aptarė su ja aplinkybes, susijusias su ikiteisminiu tyrimu, nesurašius šio pokalbio protokolo, neįrodo neteisėtumo, nes pokalbis [tarp pareiškėjos ir pareigūnų] ir jos apklausa yra dvi atskiros sąvokos“. Todėl apeliacinis teismas atmetė pareiškėjos civilinį ieškinį, kurį ji grindė Civilinio kodekso 6.272 straipsniu ir Konvencijos 5 straipsniu.

38. Pareiškėja pateikė tris kasacinius skundus dėl teisės klausimų, kuriuos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. liepos 18 d., rugpjūčio 13 d. ir rugpjūčio 24 d. atsisakė nagrinėti, keldamas tik fakto klausimus, todėl bylą kasacine tvarka nagrinėti atsisakė.

II. BYLAI REIKŠMINGA NACIONALINĖ TEISĖ IR TEISMŲ PRAKTIKA

39. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnis numato, kad žmogaus laisvė yra neliečiama. Niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Nusikaltimo vietoje (*in flagrante delicto*) sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas.

40. Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. savo išvadoje konstatavo, kad Konvencijos 5 straipsnis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsniui neprieštarauja.

41. Konstitucijos 31 straipsnis numato, kad asmeniui, kuris įtariamasis padaręs nusikaltimą, nuo jo ar jos sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą.

42. Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą. Nusikaltimas baudžiamas viešaisiais darbais, bauda, laisvės apribojimu, areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Ikiteisminis tyrimas dėl sukčiavimo nusikaltimo gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar prokuroro reikalavimą (Baudžiamojo proceso kodekso 167 straipsnis).

43. Baudžiamojo proceso kodeksas numato, kad kaip liudytojas gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės baudžiamajai bylai išspręsti turinčių aplinkybių

(78 straipsnis). Liudytojas turi teisę prašyti, kad būtų daromi jo parodymų garso ir vaizdo įrašai. Jis turi teisę susipažinti su savo parodymų protokolu ir daryti jame pakeitimus bei pataisas ir pats surašyti parodymus (81 straipsnio 2 ir 4 dalys). Kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną ir duoti parodymus, priešingu atveju jam gali būti skirta bauda arba areštas (83 ir 167 straipsniai).

44. Prokuroras ar tyrėjas gali laikinai sulaikyti asmenį, užkluptą darant nusikalstamą veiką (*in flagrante delicto*). Laikinas sulaikymas taip pat galimas, jei yra pagrįstas manymas, kad asmuo gali trukdyti vykdyti teisingumą įtakoiant kitus įtariamuosius ar daryti kitus nusikaltimus. Nesant teisėjo leidimo laikinas sulaikymas gali trukti iki keturiasdešimt aštuonių valandų (122 ir 140 straipsniai).

45. Baudžiamojo proceso kodeksas taip pat numato, kad tyrimo veiksmas, pavyzdžiui, liudytojo ar įtariamojo apklausa turi būti fiksuojamas. Veiksmas gali būti fiksuojamas darant garso ar vaizdo įrašus arba kitais fiksavimo būdais. Protokolas surašomas tyrimo veiksmo metu arba tuojau pat jį pabaigus. Protokole turi būti nurodyti tyrimo veiksmo atlikimo vieta ir laikas bei dalyvavę asmenys. Protokolą pasirašo už tyrimą atsakingas pareigūnas ir visi dalyvavę asmenys. Apie tai, kad asmuo, kurio atžvilgiu atliktas veiksmas, atsisako pasirašyti tyrimo veiksmo protokole, pažymima protokole (Kodekso 179 straipsnis).

46. Dėl būdo, kuriuo asmuo gali būti kviečiamas į apklausą, Baudžiamojo proceso kodeksas numato:

182 straipsnis. Šaukimas į apklausą

“1. Asmuo iškviečiamas į apklausą šaukimu. Jame nurodoma: kas ir dėl ko šaukiamas, kur ir pas ką atvykti, atvykimo data ir valanda, šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos neatvykimo pasekmės.

2. Asmuo į apklausą taip pat gali būti šaukiamas telefonu ar kitais būdais. Šiais atvejais už neatvykimą negali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės priemonės.

47. Kodeksas taip pat apibrėžia liudytojų bei įtariamųjų apklausos taisykles. Kodekso 183 straipsnis numato, kad prieš apklausiant liudytoją, tyrėjas išaiškina jam teises pagal Kodekso 81 ir 83 straipsnius, taip pat įspėja dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Kad tai suprato liudytojas patvirtina savo parašu. Tyrėjas tada pasiūlo liudytojui papasakoti visa, kas jam žinoma apie šį atvejį. Galiausiai, liudytojo parodymai yra užfiksuojami šio kodekso 179 straipsnyje numatyta tvarka (žr. pirmiau).

Prieš apklausiant įtariamąjį, tyrėjas turi jam pranešti kokio nusikaltimo padarymu jis yra įtariamasis ir išaiškinti įtariamojo teises (187 straipsnis). Tada įtariamojo klausinama, ar jis prisipažįsta ir jam pasiūloma duoti parodymus apie nusikaltimo aplinkybes. Kaip ir liudytojų atveju, jo apklausa fiksuojama vadovaujantis Kodekso 179 straipsnio reikalavimais.

48. Valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas numato, kad vykdydama ikiteisminio tyrimo jai pavestas funkcijas, tarnyba veikia visoje valstybės teritorijoje (2 straipsnio 6 dalis). Gavęs informaciją apie galimai

įvykdytą nusikaltimą, prokuroras sprendžia, kuri ikiteisminio tyrimo institucija yra kompetentinga atlikti konkretų tyrimą, ir jai priskiria šią bylą. Po to, paskirta institucija gali imtis visų tyrimo veiksmų, numatytų Baudžiamojo proceso kodekse (šio kodekso 171 ir 172 straipsniai).

49. Kalbant apie civilinę atsakomybę už žalą, 6.272 straipsnio Civilinio kodekso § 1 numatyta, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. 6.272 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad be turtinės žalos, atlyginama ir neturtinė žala.

50. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. birželio 7 d. nutartyje pažymėjo, kad 6.272 straipsnio 1 dalies norma yra taikoma tiesiogiai. Civilinę bylą nagrinėjantis teismas priima sprendimą dėl šios normos pagrindu pareikšto reikalavimo, nepriklausomai nuo to, ar įstatymo nustatyta tvarka kitose [baudžiamosiose] bylose buvo skundžiamas procesinis veiksmas, dėl kurio, ieškovo teigimu, buvo padaryta žala. Be to, tuo atveju, kai patikrinus ikiteisminio tyrimo tyrėjų atliktų procesinių veiksmų teisėtumą baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad jie buvo teisėti, civilinę bylą nagrinėjantis teismas gali padaryti kitokią išvadą, ir pripažinti juos neteisėtais, jeigu civilinėje byloje nustato kitas esmines aplinkybes (nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-183/2006).

51. Dėl civilinės atsakomybės ir žalos atlyginimo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-506, priimta 2007 m. gruodžio 21 d. nusprendė:

“Sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, kaip apibrėžta Civilinio kodekso 6.272 straipsnyje, <...> šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių šio Kodekso nustatyta tvarka įrodinėti nereikia. Šios aplinkybės nurodytos CPK 182 straipsnyje. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad ikiteisminio tyrimo institucijų (prokurorų) nutarimais konstatuoti faktai, skirtingai nuo teismo sprendimu ar nuosprendžiu konstatuotų faktų, pagal CPK 182 straipsnio 2 ir 3 punktus nėra prejudiciniai <...> Taigi pagal nustatytą įstatyminių reglamentavimą ir teismų formuojamą praktiką, sprendamas CK 6.272 straipsnyje nustatytus žalos atlyginimo klausimus, kai reikalavimas atlyginti žalą pareikštas dėl ikiteisminio tyrimo prokuroro neteisėtai paskirtos kardomosios priemonės, savo išvadas teismas grindžia bet kokiais faktiniais duomenimis, kuriais remdamasis konstatuoja aplinkybes, pagrindžiančias šalių reikalavimus arba atsikirtimus, ir kitokiomis aplinkybėmis, turinčiomis reikšmės bylai teisingai išspręsti <...>”.

TEISĖ

I. DĖL TARIAMO KONVENCIJOS 5 STRAIPSNIO 1 DALIES PAŽEIDIMO

52. Pareiškėja skundėsi, kad 2005 m. gegužės 25 d. buvo savavališkai atimta jos laisvė, pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį, kuri numato:

“1. Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką:

<...>

b) kai jis teisėtai suimamas ar sulaikomas už tai, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba kai norima garantuoti kokio nors įstatymo numatyto įsipareigojimo vykdymą;

c) kai jis teisėtai suimamas ar sulaikomas, kad būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui, pagrįstai įtariant padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, kad jis gali pabėgti jį padaręs <...>.”

A. Šalių argumentai

1. Pareiškėja

53. Pareiškėja teigė, kad VSAT pareigūnai savavališkai atėmė jos laisvę. Ji teigė, kad 2005 m. gegužės d. apie 10 val. 30 min. du pareigūnai atvyko į Forto restoraną, kur ji dirba padalinio vadove, ir paprašė ją eiti kartu su jais. Nors nacionaliniai teismai nustatė, kad pareiškėja nebuvo sulaikyta savo darbo vietoje ir kad pareigūnai tik paprašė ją vykti kartu eiliniam pokalbiui, pareigūnų veiksmų vertinimas neatitiko tikrovės ir turėtų būti vertinamas kritiškai. Kaip nustatė Seimo kontrolierius, VSAT pareigūnų veiksmai negali būti laikomi kvietimu į apklausą, nes jie neatitiko Baudžiamojo proceso kodekso 182 straipsnio 2 dalies reikalavimų. Ši nuostata iš tiesų numato, kad asmuo gali būti kviečiamas žodžiu. Tačiau ji neapriboja jo ar jos sprendimo dalyvauti arba ne; tokių priemonių teisinės pasekmės išvardytos 182 straipsnio 1 dalyje. Šioje byloje buvo akivaizdu, kad pareiškėja neturėjo pasirinkimo laisvės ar teisės nepaklusti VSAT pareigūnų nurodymui. Be to, ji buvo įpareigota vykti kartu su jais jų automobiliu, be galimybės pasinaudoti mobiliuoju telefonu arba kreiptis į advokatą. Taip pat pareiškėjai nebuvo leista užbaigti savo pamainos, nors ji prašė pareigūnų palaukti iki vidurdienio, kai kitas darbuotojas būtų ją pakeitęs. Pareiškėja teigė, kad jai buvo grasinama „panaudoti specialiąsias priemones“, jei ji nesutiks vykti kartu su pareigūnais. Atsižvelgiant į tai, neatitiko tikrovės teiginys, kad ji buvo „pakviesta“ apklausai.

54. Todėl pareiškėja laikė, kad ji faktiškai buvo sulaikyta savo darbo vietoje 2005 m. gegužės 25 d. 10 val. 30 min. Po to penkias valandas jai nebuvo leista paskambinti telefonu, jos mobilusis telefonas ir kiti daiktai buvo iš jos paimti. Remiantis kratos protokolu, mobilusis telefonas iš jos buvo paimtas tarp 15 val. 15 min. ir 15 val. 40 min. Tačiau, jei tai būtų buvusi tiesa, ji būtų galėjusi paskambinti savo advokatui anksčiau; ji to padaryti negalėjo, nes negalėjo laisvai veikti. Pareiškėja taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad ji neturėjo priemonių ar galimybės užfiksuoti pareigūnų neteisėtų veiksmų ją apklausiant dėl autoįvykio tyrimo. Šiuo klausimu ji taip pat pažymėjo, kad pagal Baudžiamojo proceso kodekso 21 straipsnio 4 dalį, įtariamasis turi teisę į advokatą nuo jo suėmimo ar apklausos „momento“. Jos atveju, ji VSAT pareigūnų buvo apklausama penkias valandas, nesurašius jokio protokolo ir nesuteikiant advokato.

55. Pareiškėja taip pat teigė, kad jos laikino suėmimo protokolas buvo suklastotas: pareigūnų pareiškimas, kad ji buvo sulaikyta Tarptautiniame Vilniaus oro uoste buvo padarytas turint vienintelį tikslą - įgyti teisinį pagrindą

jos sulaikymui. Tai neturėtų būti laikoma tik technine klaida, nors nacionaliniai teismai šį faktą vertino būtent taip. Pareigūnai turėjo būti nubausti už suklastojimą, bet buvo išteisinti, nustačius, kad jie padarė „techninę klaidą“.

56. Pareiškėja taip pat ginčijo jos laikiną sulaikymą Baudžiamojo proceso kodekso 140 straipsnio pagrindu. Jos atveju tokio pagrindo nebuvo, nes ji nebuvo pagauta nusikaltimo vietoje (*in flagrante delicto*) ir neturėjo ketinimo slėptis.

57. Pareiškėja taip pat buvo skundėsi tuo, kad visi jos prokurorams paduoti skundai buvo nerezultatyvūs.

58. Galiausiai ji teigė, kad buvo sulaikyta savo darbo vietoje ir buvo pažeminta visų savo kolegų akivaizdoje. Ji teigė, kad po 2005 m. gegužės 25 d. įvykių ji Lietuvoje jautėsi nesaugi, ir dėl to patyrė didelę neturtinę žalą.

2. Vyriausybė

59. Pirma, Vyriausybė teigė, kad skundas yra nepriimtinas, nes tinkamai nepanaudotos vidaus teisinės gynybos priemonės. Dėl jos suėmimo teisėtumo pabrėžė, jog nepaisant to, kad pareiškėja visą laiką buvo atstovaujama advokato ir nors tam turėjo kelias progas kreiptis į kompetentingas valdžios institucijas, tačiau to nepadarė. Institucija, į kurią ji kreipėsi buvo Seimo kontrolierius, kurio išvados buvo tik rekomendacinio pobūdžio. Kaip Seimo kontrolierius pats pripažino, jis neturėjo kompetencijos vertinti tyrimo veiksmų, kurių ėmėsi ikiteisminio tyrimo pareigūnai, teisėtumo ir pagrįstumo.

60. Pareiškėjos skundai buvo išnagrinėti prokurorų, kurie juos atmetė 2005 m. birželio 13 d. ir liepos 21 d. Pareiškėja šių nutarimų apeliacine tvarka aukštesniesiems prokurorams ir bendrosios kompetencijos teismams neskundė.

61. Kita vertus, Vyriausybė teigė, kad pareiškėjos skundas buvo nepagrįstas. Savo poziciją grindė šiais argumentais.

62. Pirma, labai svarbu pažymėti, kad pareiškėja buvo laikinai sulaikyta vykstant ikiteisminiam tyrimui dėl grupės asmenų sukčiavimo draudime. Todėl buvo svarbu apklausti visus tris asmenis – pareiškėją, S. S. ir G. B. - tuo pačiu metu, kad jie negalėtų kalbėtis tarpusavyje ir patvirtinti vienas kito versijos. Buvo pagrįstas įtarimas, kad pareiškėja dalyvavo šiame nusikaltime. Nuspręsdamos apklausti pareiškėją, valdžios institucijos taip pat atsižvelgė į tai, kad ji ir G. B. palaikė artimus ryšius. Ikiteisminis tyrimas buvo galiausiai nutrauktas dėl G. B. mirties. Pareiškėjos atžvilgiu tyrimas buvo nutrauktas, nes trūko įrodymų, ko Vyriausybė nelaiškė reabilituojančiu pagrindu.

63. Be to, priešingai nei nurodyta Seimo kontrolieriaus išvadose, nacionaliniai teismai nustatė, kad VSAT pareigūnai turėjo kompetenciją atlikti ikiteisminį tyrimą pareiškėjos byloje. VSAT kompetencija įtvirtinta Baudžiamojo proceso kodekso 165, 171 ir 172 straipsniuose ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymo 2 straipsnyje. Jais remiantis tarnybos pareigūnai turėjo visišką kompetenciją imtis visų būtinų tyrimo veiksmų, taip pat ir bet kokių prievartos priemonių, būtinų sparčiam nusikaltimo ištyrimui visoje valstybės teritorijoje.

64. Be to, buvo būtina nustatyti momentą, nuo kurio galėjo būti laikoma, kad iš pareiškėjos atimta laisvė. Šiuo aspektu Vyriausybė laikėsi

pozicijos, kad pareiškėja nebuvo sulaikyta savo darbo vietoje. Vietoje to, VSAT pareigūnų ji buvo „pakviesta“ kartu vykti apklausai, nors Vyriausybė nenurodė, ar ji buvo kviečiama kaip liudytoja, ar kaip įtariamoji. Nacionaliniai teismai priėjo tokią pačią išvadą ir, be to, nenustatė, kad pareiškėja atsisakė vykti kartu su pareigūnais. Be to, priešingai nei teigia pareiškėja, nebuvo nustatyta, kad kviesdami į apklausą pareigūnai jai grasino. Bendrosios kompetencijos teismai taip pat atmetė šį kaltinimą kaip nepagrįstą. Taigi, turėjo būti padaryta aiški perskyra tarp kvietimo į apklausą pareiškėjos darbo vietoje ir jos tikrojo sulaikymo momento. Taigi, Vyriausybės nuomone, pareiškėja buvo laikinai sulaikyta 2005 m. gegužės 25 d. 15 val. ir tik nuo to momento buvo atimta jos laisvė. Be to, nebuvo įrodyta, kad pareigūnai ėmėsi kokių nors procesinių priemonių - iki pareiškėjos sulaikymo momento 15 val. – dėl ko pareiškėja būtų atsidūrusi itin pažeidžiamoje procesinėje padėtyje.

65. Dėl pareiškėjos laisvės atėmimo teisinių pagrindų, ji buvo laikinai sulaikyta pagal BPK 140 straipsnį, kuris atitinkamai nukreipė į BPK 122 straipsnį. Šiuo aspektu Vyriausybė teigė, kad pareiškėjos sulaikymas buvo grindžiamas tikimybe, kad ji bandys pasislėpti arba trukdys teisingumui baudžiamojoje byloje dėl sukčiavimo draudime. Be to, pagal nacionalinę teisę, sulaikymas gali trukti ne ilgiau kaip 48 valandas, ir šios taisyklės buvo laikomasi byloje, atsižvelgiant į tai, kad pareiškėja buvo paleista po laikino sulaikymo gegužės 26 d. 18 val., kai paskutinis ir pagrindinis įtariamasis sukčiavimo byloje G. B. buvo apklaustas.

66. Pripažįstant neatitikimą dėl pareiškėjos laikino sulaikymo vietos, nurodytos sulaikymo protokole, Vyriausybė teigė, kad buvo padaryta techninė klaida. Bendrosios kompetencijos teismai priėjo tokios pačios išvados. Be to, jeigu pareigūnai būtų kalbėję su pareiškėja nesurašius protokolo, tokiu būdu gautos informacijos nebūtų buvę galima panaudoti prieš ją teismo procese ir ji būtų pašalinta iš įrodymų. Todėl, remdamasi *Mooren v. Germany* ([GC], no. 11364/03, § 84 2009-07-09), Vyriausybė buvo įsitikinusi, kad pareiškėjos laikinas sulaikymas nesudarė pagrindo pripažinti jos sulaikymo neteisėtu Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme.

67. Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus argumentus Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjai laisvė atimta įstatymų nustatyta tvarka ir nebuvo tariamo VSAT pareigūnų savavališko laisvės atėmimo požymių.

B. Teismo vertinimas

1. Priimtinumas

68. Teismas pirmiausia atkreipia dėmesį į Vyriausybės argumentą, jog pareiškėja tinkamai nepanaudojo turimų vidaus teisinės gynybos priemonių, kadangi ji neapskundė prokuroro 2005 m. birželio 13 d. sprendimo ir liepos 21 d. nutarimo, kuriais atmesti jos skundai dėl to, kad VSAT pareigūnai viršijo įgaliojimus ir neteisėtai atėmė jos laisvę. Nors Teismas sutiko su Vyriausybės dėl faktų pateiktomis pastabomis, jis vis dėlto pažymėjo, kad pareiškėja visiškai panaudojo teisės gynimo priemones civiliniame procese.

69. Remiantis šios bylos aplinkybėmis, Teismo nuomone, abi priemonės – tiek baudžiamoji, tiek civilinė teisė – jei sėkmingai pasitelktos, iš esmės būtų galėję lemti sprendimą, kuriuo būtų pripažinta, kad atlikdami veiksmus 2005 m. gegužės 25 d. VSAT pareigūnai viršijo savo įgaliojimus. Visų pirma, Teismas pažymi, kad apeliacinės instancijos teismo išvados dėl to, kad pareiškėja neapskundė prokuroro nutarimo, neužkirto jai kelio pateikti civilinį ieškinį, kad tariamai netinkamas tyrimo pareigūnų elgesys būtų įvertintas civiliniame procese (žr. 36 punktą pirmiau). Šiame kontekste Teismas taip pat skiria didelę reikšmę Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai, kuria remiantis, ikiteisminio tyrimo pareigūnų baudžiamajame procese priimti nutarimai, priešingai nei teismų sprendimai, nėra privalomi civilines bylas nagrinėjantiems teismams, kai šie sprendžia dėl žalos atlyginimo (žr. 51 punktą pirmiau). Galiausiai, atsižvelgiant į tai, kad Teismui pateiktoje peticijoje pareiškėja, *inter alia*, teigė, kad dėl jos sulaikymo darbo vietoje buvo pakenkta jos reputacijai, ir skundėsi, kad pagal Konvencijos 5 straipsnio 5 dalį ji negavo piniginės kompensacijos už patirtas kančias, Teismas nemato pagrindo konstatuoti, kad, atsižvelgiant į šios bylos faktus, buvo ypatingų priežasčių pareiškėjai be panaudotos civilinės priemonės papildomai iki galo pasinaudoti baudžiamąja priemone, juolab kurios veiksmingumo Vyriausybė neginčijo (žr. 84 punktą toliau).

70. Todėl Teismas mano, kad pareiškėja panaudojo vidaus teisinės gynybos priemones. Teismas taip pat pažymi, kad pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį, skundas nelaikytinas nepriimtiniu jokiais kitais pagrindais. Todėl jis pripažintinas priimtiniu.

2. *Esmė*

(a) *Ar buvo atimta laisvė?*

71. Remiantis Teismo praktika, siekiant nustatyti, ar buvo atimta laisvė, atspirties taškas turi būti konkreti asmens situacija, ir turi būti atsižvelgta į daugelį konkrečiu atveju esančių veiksnių, pavyzdžiui, ginčijamos priemonės pobūdį, trukmę, jos įgyvendinimo poveikį ir būdą (žr. *Guzzardi v. Italy*, 1980-11-06, § 92, Series A no. 39). Teismas privalo vadovautis realiais skundžiamos situacijos faktais, o ne susidariusiu įspūdžiu (žr. *Van Droogenbroeck v. Belgium*, 1982-06-24, § 38, Series A no. 50).

72. Teisė į laisvę „demokratinėje visuomenėje“ Konvencijos prasme yra pernelyg svarbi, kad asmuo prarastų Konvencijos apsaugą tik dėl tos priežasties, kad jis jos atsisako, kad būtų sulaikytas. Sulaikymas gali pažeisti 5 straipsnį net ir tuomet, kai asmuo su tuo sutinka (žr. *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, 1971-06-18, § 65, Series A no. 12; *Osyenko v. Ukraine*, no. 4634/04, § 48, 2010-11-09).

73. Šioje byloje šalys ginčija tai, ar 2005 m. gegužės 25 d. apie 10 val. 30 min. pareiškėja su į jos darbo vietą atvykusiais VSAT pareigūnais išvyko savo noru ar dėl pareigūnų panaudotos psichinės prievartos. Šiame kontekste Teismas pažymi, kad civilinėje byloje pareiškėjos „Fortas“ restorane dirbantys kolegos paliudijo, kad „pareiškėja buvo sulaikyta“, „pareiškėja buvo

greitai išvežta”, pareigūnai „parodė tam tikrus pažymėjimus” ir „pareikalavo, kad pareiškėja vyktų kartu su jais” ir „pareigūnai išsivedė pareiškėją kartu su jais”. Nors civilines bylas nagrinėjančių teismai sprendimuose šie parodymai nebuvo paminėti, Teismas konstatuoja, kad tai patvirtina pareiškėjos teiginius, kad buvo tam tikri prievartos elementai, kurie paveikė jos laisvę ir kad ji buvo sulaikyta jau darbo vietoje. Be to, tai patvirtina faktas, kad kai pareiškėja buvo atvežta į VSAT patalpas, tyrėjai apklausė ją apie sukčiavimą draudime. Tai patvirtino ir VSAT Vilniaus rinktinės vadovas (žr. 22 punktą pirmiau). Šio fakto neneigė Vyriausybė, ir būtų naivu manyti, jog iki „oficialaus” sulaikymo 15 val. tą dieną pareiškėja būtų galėjusi laisvai išvykti iš VSAT patalpų, ypač atsižvelgiant į tai, kad prieš dvi dienas buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas ir pareigūnai manė, kad ji yra bendrininkė šioje byloje, todėl jos atžvilgiu atliko tyrimo veiksmus (žr. *Osyenko*, cituota pirmiau, § 49).

74. Galiausiai Teismas primena, kad Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis gali būti taikoma ir laisvės atėmimui, kuris trunka labai trumpą laiko tarpą (žr., pavyzdžiui, *Guenat v. Switzerland*, no. 24722/94, 1995 m. balandžio 10 d. Komisijos sprendimą, *Decisions and Reports (DR) 81*, p. 134; ir naujesnį sprendimą *Creangă v. Romania* [GC], no. 29226/03, § 93, 2012-02-23). Jis taip pat laiko, kad pareiškėjos laikymas VSAT patalpose prieš jos valią negalėjo būti pateisintas būtinybe atlikti tam tikrus formalumus (žr., priešingai, *Foka v. Turkey*, no. 28940/95, § 75, 2008-06-24), ir kad VSAT pareigūnai veikė anaip tol ne „humanitariniais sumetimais” (žr. *Guenat*).

Atsižvelgęs į šias aplinkybes, Teismas daro išvadą, kad gegužės 25 d. nuo 10 val. 30 min. iki 15 val., kai buvo surašytas laikino sulaikymo protokolas, pareiškėjai *de facto* buvo atimta laisvė pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį.

(B) Atitiktis Konvencijos 5 straipsnio 1 daliai

75. Teismas pažymi, kad Konvencijos 5 straipsnis įtvirtina pagrindinę teisę, t. y. apsaugą nuo valstybės savavališko kišimosi į jo ar jos teisę į laisvę. Įtvirtindama „teisę į laisvę” 5 straipsnio 1 dalis užtikrina asmens fizinę laisvę; jos tikslas yra užtikrinti, kad niekam savavališkai nebūtų atimta laisvė. Teismas taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad 5 straipsnio 1 dalis aiškiai numato, kad šios garantijos taikomos „visiems”. 5 straipsnio dalies nuo (a) iki (f) punktuose įtvirtintas baigtinis leistinių laisvės atėmimo pagrindų sąrašas, dėl kurių asmenims gali būti atimta laisvė, ir joks laisvės atėmimas nebus laikomas teisėtu, jei neatitiks bent vieno iš nustatytų pagrindų. Kai sprendžiama dėl sulaikymo „teisėtumo”, įskaitant tai, ar buvo laikomasi „įstatymų nustatytos tvarkos”, Konvencija iš esmės nukreipia į nacionalinę teisę ir nustato pareigą laikytis materialinės ir procesinės nacionalinės teisės nuostatų. Tačiau, atitikimo nacionalinei teisei nepakanka: 5 straipsnio 1 dalis taip pat reikalauja, kad bet koks laisvės atėmimas būtų vykdomas siekiant apsaugoti asmenį nuo savivalės. Pagal vieną iš pagrindinių principų sulaikymas, kuris yra savavališkas, negali būti suderinamas su Konvencijos 5 straipsnio 1 dalimi, o 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta „savivalės” sąvoka yra platesnė nei nacionalinės teisės nesilaikymas, todėl laisvės atėmimas gali būti teisėtas pagal nacionalinę teisę, tačiau vis dėlto

savavališkas ir todėl prieštaraujantis Konvencijai (žr. *Creangă*, cituota pirmiau, § 84).

76. Vyriausybė taip pat teigia, kad pareiškėjos sulaikymas buvo būtinas efektyviam ikiteisminiam tyrimui, nes ji buvo įtariama sukčiavimo draudime byloje. VSAT pareigūnai turėjo pilną jurisdikciją tirti šį nusikaltimą. Todėl pareiškėjos sulaikymas gali būti pateisinamas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies (c) punkto prasme.

77. Remdamasis bylos aplinkybėmis, Teismas pastebi, kad 2005 m. gegužės 23 d. prokuroras iš tikrųjų nurodė VSAT Vilniaus rinktinės pareigūnams pradėti ikiteisminį tyrimą, remiantis tuo, kad vienas iš jų kolegų buvo įtariamas padaręs sukčiavimo nusikaltimą. Taip pat pažymi, kad pagal Konstitucijos 167, 171 ir 172 straipsnius, Baudžiamojo proceso kodekso 2 straipsnį ir Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymo 2 straipsnio 6 dalį, VSAT pareigūnai turi teisę atlikti ikiteisminius tyrimus. Taigi teismas daro išvadą, kad pareigūnai turėjo kompetenciją pareiškėjos atžvilgiu atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus.

78. Teismas pažymi, kad šalys ginčijo pareiškėjos statusą iki 15 val. tos dienos, kai buvo padarytas protokolas apie jos laikiną sulaikymą. Pareiškėja teigė, kad su ja buvo elgiamasi kaip su įtariamąja, o Vyriausybė laikėsi nuomonės, kad tarp pareiškėjos ir tyrėjų vyko tik pokalbis ir jai nebuvo suteiktas įtariamąsios statusas.

79. Kita vertus, Teismas atskirai pastebi, kad, vadovaudamasis Baudžiamojo proceso kodekso 179 straipsniu, ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo surašyti įtariamąjo ar liudytojo apklausos protokolą apklausos metu ar iš karto po jos. Teismas jau nustatė, kad nurodytu laikotarpiu pareiškėja buvo apklausta tyrėjų, tačiau apklausos protokolas surašytas nebuvo. Todėl pareiškėjai nebuvo išaiškintos jos teisės pagal BPK 183 ir 187 straipsnius (47 punktas pirmiau) nei kaip liudytojos, nei kaip įtariamąsios. Šiuo aspektu Teismas pažymi, kad protokolas apie pareiškėjos apklausą įtariamąja nebuvo surašytas iki pat kitos dienos 16 val. 15 min. (žr. 14 punktą pirmiau). Teismo nuomone, toks elgesys kelia didelį susirūpinimą, nes panašu, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai naudojo taktiką, kai asmuo iš pradžių atvežamas duoti parodymų kaip liudytojas ar visai nesuteikiant jokio procesinio statuso, nors iš tiesų laikomas įtariamuoju. Tokiu būdu įtariamam asmeniui gali būti atimta galimybė pasinaudoti teisingo bylos nagrinėjimo procesinėmis garantijomis (žr., *mutatis mutandis*, *Salduz v. Turkey* [GC], no. 36391/02, § 54, ECHR 2008). Atsižvelgiant į tai, Teismas konstatuoja, kad VSAT pareigūnų tikslas buvo įbauginti pareiškėją tam, kad išgautų iš jos informaciją apie tiriamą nusikaltimą.

80. Galiausiai Teismas pažymi, kad jau ne kartą yra išaiškines, kad sulaikymo protokolo nebuvimas pats savaime laikytinas pačiu rimčiausiu pažeidimu, nes pagal nusistovėjusią Teismo praktiką, nefiksuotu suėmimu yra visiškai paneigiamos esminės Konvencijos 5 straipsnio garantijos ir tai reiškia patį sunkiausią šio straipsnio pažeidimą. Protokolo apie tokius duomenis kaip sulaikymo data, laikas, vieta, sulaikomo asmens vardas, pavardė, sulaikymo priežastys bei sulaikančiojo asmens vardas ir pavardė nebuvimas laikytinas neatitinkančiu teisėtumo reikalavimo ir pačios Konvencijos 5 straipsnio paskirties (žr. *Fedotov v. Russia*, no. 5140/02, § 78, 2005-10-25; *Menesheva*

v. *Russia*, no. 59261/00, § 87, ECHR 2006-III; ir *Belousov v. Russia*, no. 1748-1702, § 72, 2008-10-02). Šioje byloje Teismui jau nustačius, kad pareiškėja nuo 2005 m. gegužės 25 d. 10 val. 30 min. buvo VSAT pareigūnų žinioje, o laikino sulaikymo protokolas buvo surašytas po beveik keturių valandų, Teismas vis dėlto atkreipia dėmesį į tai, kad šiame dokumente pareiškėjos sulaikymo laikas nurodytas 15 val. Taigi, tinkamo protokolo apie pareiškėjos sulaikymą nebuvimas sudaro pagrindą Teismui pripažinti, kad jos sulaikymas nurodytu laikotarpiu pažeidė BPK 179 straipsnį (45 punktą pirmiau), kuriuo remiantis, visi tyrimo veiksmai privalo būti fiksuojami, ir prieštaravo Konvencijos 5 straipsnyje išdėstytiems reikalavimams, susijusiems su tinkamu laisvės atėmimo fiksavimu (žr., *mutatis mutandis*, *Anguelova v. Bulgaria*, no. 38361/97, § 157, ECHR 2002-IV; *Menesheva*, cituota pirmiau, §§ 87-89 ir *Belousov*, cituota pirmiau, § 73). Atsižvelgęs į VSAT pareigūnų sąmoningą vengimą tinkamai taikyti minėtą teisės nuostatą, Teismas taip pat konstatuoja, kad pareiškėjos sulaikymas iki 15 val. buvo „savavališkas“ (žr. *Mooren*, cituota pirmiau, § 78).

81. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, Teismas daro išvadą, kad dėl savavališko pareiškėjos laisvės atėmimo 2005 m. gegužės 25 d. nuo 10 val. 30 min. iki 15 val. buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 5 STRAIPSNIO 5 DALIES PAŽEIDIMAS

82. Pareiškėja taip pat skundėsi, kad dėl atmesto civilinio ieškinio dėl žalos, padarytos jos neteisėtu sulaikymu, buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 5 dalis, kuri numato, kad:

„Kiekvienas asmuo, kuris yra suėmimo, sulaikymo ar kalinimo auka, pažeidžiant šio straipsnio nuostatas, turi teisę į nuostolių atlyginimą.“

A. Šalių argumentai

83. Pareiškėja teigė, kad dėl jos sulaikymo darbo vietoje kolegų akivaizdoje ji buvo pažeminta ir pakenkta jos reputacijai. Ji teigė, kad dėl to, jog VSAT pareigūnai ją savavališkai sulaikė, persekiojo ir baugino, ji prarado saugumo jausmą. Tačiau civilines bylas nagrinėję teismai VSAT pareigūnų kaltais dėl jų atliktų neteisėtų veiksmų nepripažino ir netenkino jos reikalavimo dėl žalos atlyginimo.

84. Vyriausybė teigė, kad pareiškėja turėjo galimybę veiksmingai įgyvendinti teisę į žalos atlyginimą už tariamai neteisėtą sulaikymą. Ji sėkmingai šia teise pasinaudojo, pateikdama nacionaliniams teismams civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo Civilinio kodekso 6.272 straipsnio pagrindu. Civilinis ieškinys buvo išnagrinėtas nenustačius savavališkumo ir atmestas kaip nepagrįstas. Iš to seka, kad Konvencijos 5 straipsnio dalies reikalavimai šiuo atveju pažeisti nebuvo.

B. Teismo vertinimas

85. Teismas pažymi, kad Konvencijos 5 straipsnis 5 dalis garantuoja galimybę įgyvendinti teisę į žalos atlyginimą tiems, kurie yra suėmimo ar sulaikymo aukos, pažeidžiant šio straipsnio nuostatas (žr. *Steel and Others v. United Kingdom*, 1998-09-23, § 81, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII).

86. Šioje byloje Teismas nustatė Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies pažeidimą, kurio atžvilgiu šis skundas turi būti nagrinėjamas. Darytina išvada, kad Konvencijos 5 straipsnio 5 dalis yra taikytina. Taigi reikia įvertinti, ar pagal Lietuvos teisės aktus pareiškėja turėjo galimybę įgyvendinti teisę į žalos atlyginimą dėl Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies pažeidimo.

87. Teismas pažymi, kad teisė į žalos atlyginimą už neteisėtą sulaikymą numatyta Civilinio kodekso 6.272 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad valstybė asmeniui atlygina turtinę ir neturtinę žalą, kurią jis ar ji patyrė dėl neteisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų. Kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo byloje Nr. 3K-7-183/2006, civilinę bylą nagrinėjantis teismas priima sprendimą dėl šios normos pagrindu pareikšto reikalavimo, nepriklausomai nuo to, ar įstatymo nustatyta tvarka baudžiamojoje byloje buvo skundžiamas procesinis veiksmas, dėl kurio, ieškovo teigimu, buvo padaryta žala. Be to, net jeigu baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnų atlikti procesiniai veiksmai buvo teisėti, civilinę bylą nagrinėjantis teismas galėjo padaryti kitokią išvadą, ir pripažinti juos neteisėtais, jeigu civilinėje byloje nustato kitas esmines aplinkybes (žr. 50 punktą pirmiau). Be to, Teismas atkreipia dėmesį į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimą byloje Nr. 3K-3-506, kuriame jis konstatavo, kad ikiteisminio tyrimo institucijų ir prokurorų nutarimais konstatuoti faktai nėra prejudiciniai, kai vertinama, ar tam tikri ikiteisminio tyrimą atliekančios institucijos veiksmai buvo teisėti (žr. 51 punktą pirmiau). Teismas pažymi, kad šioje byloje pareiškėjos civilinis ieškinys dėl neturtinės ir neturtinės žalos atlyginimo buvo atmestas kaip nepagrįstas. Tačiau Teismas neskuba pastebėti, kad vien šis faktas savaime yra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad nebuvo numatyta jokios galimybės inicijuoti procesą, siekiant prisiteisti žalos atlyginimą už neteisėtą laisvės atėmimą, Strasbūro Teismui nustačius vieną iš 5 straipsnio nuostatų pažeidimų (žr. dėl priešingos išvados, *Klishyn v. Ukraine*, no. 30671 /04, §§ 97 ir 98, 2012-02-23).

88. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, Teismas konstatuoja, kad pareiškėja turėjo galimybę įgyvendinti Konvencijos 5 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą teisę į žalos atlyginimą už neteisėtą suėmimą. Todėl minėta nuostata nebuvo pažeista.

III . KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

89. Konvencijos 41 straipsnis numato:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir, jeigu Aukščiausios Susitariančios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, prirėikus, Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

90. Pareiškėja reikalavo 350 litų (Lt; maždaug 100 eurų (EUR)) turtinei žalai atlyginti už drabužius, kurie buvo sugadinti jos sulaikymo metu. Tačiau ji pripažino, kad negali pateikti dokumentų, patvirtinančių šį reikalavimą. Ji taip pat reikalavo 345 000 Lt (maždaug 100 000 EUR) neturtinei žalai atlyginti.

91. Vyriausybė ginčijo reikalavimus kaip nepagrįstus ir pernelyg didelius.

92. Teismas neįžvelgia jokio priežastinio ryšio tarp nustatyto pažeidimo ir patirtos turtinės žalos; todėl šį reikalavimą atmeta. Kita vertus, Teismas priteisia pareiškėjai 7 500 EUR neturtinei žalai atlyginti.

B. Kaštai ir išlaidos

93. Pareiškėja taip pat reikalavo 4 000 Lt (1 160 EUR) ir 2 000 Lt (580 EUR) bylinėjimosi kaštų ir išlaidų, patirtų vidaus teismuose nagrinėtose baudžiamosiose ir civilinėse bylose, ir 5 000 Lt (1 150 EUR) išlaidų, patirtų Teisme. Galiausiai ji pateikė banko pervedimo kopiją 720 Lt sumai (210 EUR) už vertimo išlaidas, susijusias su Teismo procesu.

94. Vyriausybė teigė, kad išlaidos, patirtos pareiškėją atstovaujant baudžiamosiose bylose yra nesusijusios su Teisme nagrinėta byla. Ji taip pat nurodė, kad likę reikalavimai nebuvo tinkamai pagrįsti.

95. Pagal Teismo praktiką pareiškėja turi teisę į kaštų ir išlaidų atlyginimą tik tada ir tokia apimtimi, kiek jie buvo pareiškėjos realiai patirti, būtini ir pagrįsto dydžio. Šioje byloje, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir minėtus kriterijus, Teismas atmeta reikalavimą dėl kaštų ir išlaidų, patirtų nacionaliniuose bendrosios kompetencijos teismuose nagrinėjant bylą baudžiamojo proceso tvarka. Tačiau Teismas mano, kad pagrįsta priteisti pareiškėjai 2 000 eurų su bylinėjimusi nacionaliniuose bendrosios kompetencijos teismuose civilinio proceso tvarka ir Teisme patirtiems kaštams ir išlaidoms padengti.

C. Palūkanos įsipareigojimų nevykdymo

96. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridodant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSAI

1. *Skelbia* peticiją priimtina;
2. *Nusprendžia*, kad buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis;
3. *Nusprendžia*, kad nebuvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 5 dalis;
4. *Nusprendžia*:
 - a) kad per tris mėnesius nuo dienos, kai sprendimas taps galutiniu pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, valstybė atsakovė turi sumokėti pareiškėjai šias

sumas, kurios turi būti konvertuojamos į Lietuvos litus pagal sprendimo įvykdymo dieną taikoma kursą:

i) 7 500 (septynis tūkstančius penkis šimtus) eurų neturtinei žalai atlyginti ir bet kokius mokesčius, kurie gali būti taikomi šiai sumai;

ii) 2 000 (du tūkstančius) eurų kaštams ir išlaidoms atlyginti ir bet kokius mokesčius, kurie gali būti taikomi pareiškėjui;

b) kad nuo minėto trijų mėnesių termino pasibaigimo iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtų sumų turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

5. *Atmeta* kitus pareiškėjos reikalavimus dėl teisingo atlyginimo.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2012 m. gruodžio 11 d. vadovaujantis Teismo Reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Stanley Naismith
Kancleris

Guido Raimondi
Pirmininkas